

dr hab. Agnieszka LEGUCKA
Wydział Biznesu i Stosunków Międzynarodowych
Akademii Finansów i Biznesu Vistula
Polski Instytut Spraw Międzynarodowych (PISM)

Warszawa, 13 sierpnia 2023 r.

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

1. Przedstawienie podstawowych danych o rozprawie

Zgodnie z uchwałą Rady Wydziału Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu z dnia 30 maja 2023 r. przedstawiam recenzję w przewodzie doktorskim mgr Julii Kołodziejskiej, napisanej pod kierunkiem dr hab. Agnieszki Szpak, prof. UMK. Temat pracy: *Zdolności operacyjne OBWE w procesie regulacji konfliktów zbrojnych na obszarze poradzieckim (1991-2021)*

Tytuł: Zdolności operacyjne OBWE w procesie regulacji konfliktów zbrojnych na obszarze poradzieckim (1991-2021)

Autor: Julia Kołodziejska

Promotor: dr hab. Agnieszka Szpak, prof. UMK

Dyscyplina: nauki o bezpieczeństwie

2. Merytoryczna ocena rozprawy

Tematyka zdolności operacyjnych OBWE w regulowaniu konfliktów zbrojnych była chętnie podejmowana przez badaczy i analityków na przełomie XX i XXI wieku. Powodem była zarówno instytucjonalizacja Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie w 1994 r. (przekształcenie KBWE w OBWE), jak również nadzieje pokładane w możliwościach reagowania kryzysowego ze strony państw członkowskich tej specyficznej organizacji na destabilizację wywoływaną przez konflikty zbrojne. Jednak z biegiem lat i wielu niepowodzeń w kwestiach zapobiegania i reagowania na te konflikty, OBWE przestawała być „atrakcyjnym” przedmiotem badań. Dlatego na uwagę zasługuje praca pani Julii Kołodziejczyk, która postanowiła podsumować działalność operacyjną OBWE na obszarze poradzieckim, jak

również uzupełnić ją o wydarzenia i procesy z niedawnej przeszłości związanej chociażby z konfliktem w Ukrainie. Należy zgodzić się z doktorantką, że za wyborem tematu stał fakt, „wciąż licznych występujących na obszarze poradzieckim konfliktów zbrojnych, w rozwiązanie których angażują się podmioty zewnętrzne” (s. 17). W efekcie otrzymaliśmy dobrze usystematyzowaną i ciekawą dysertację, która poświęcona jest zdolnościom operacyjnym OBWE w latach 1991-2021 w regionie byłego ZSRR.

a. Wskazanie oraz ocena celu badawczego, przyjętej tezy/hipotezy i założeń pracy kandydatki

We wstępie Autorka dokonała konceptualizacji podjętego celu i problemu badawczego, który uznała, że będzie to „określenie występowania zależności pomiędzy zastosowanym przez OBWE działaniem operacyjnej, stabilizacją konfliktu zbrojnego” (s. 7). Dobrze, że doktorantka doprecyzowuje w kolejnym zdaniu, że chodzi o „rozwiązanie konfliktu zbrojnego”, gdyż słowo „stabilizacja” w tym kontekście może być mylnie rozumiana. Akurat na obszarze poradzieckim mamy bowiem wiele przykładów „stabilizacji konfliktu”, co niekiedy jest określane mianem „zamrożonego konfliktu” albo „protracted conflict” (przedłużającego się konfliktu), więc stabilizacja konfliktu nie jest równoznaczna ze zwiększeniem bezpieczeństwa państw regionu, czemu raczej sprzyja rozwiązanie konfliktu.

Celem badawczym pracy jest „dokonanie oceny zdolności operacyjnych Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie w regulacji konfliktów zbrojnych na obszarze poradzieckim” (s. 7). Został on sformułowany prawidłowo, uściślając, że chodzi jej o konflikty, które miały miejsce w ostatnich 30 latach w regionie b. ZSRR. Zabrakło mi wyjaśnienia do jakich państw zalicza Autorka obszar poradziecki, natomiast dookreśliła ona o jakich konfliktach będzie pisać, mianowicie „konflikt zbrojny w Donbasie; konflikt zbrojny o Naddniestrze, konflikty zbrojne w Gruzji, wojny rosyjsko-czeczeńskie, konflikt wewnętrzny w Tadżykistanie” (s. 7). Wybór tych konfliktów jest uzasadniony, chociaż skoro doktorantka dokonała selekcji przedmiotowej, wskazującej w tym wyborze, że będzie charakteryzować konflikty o jakieś terytorium – Naddniestrze, Górski Karabach, to dlaczego nie jest konsekwentna i nie pisze o konflikcie o Donbas lub o Abchazję i Osetię Południową (tylko używa określeń „w Donbasie” i „w Gruzji”). Nie wiadomo, dlaczego – bez wyjaśnienia różnicy w terminologii – raz używa słów „konflikt zbrojny” a potem „wojny” rosyjsko-czeczeńskie. Co prawda we wstępie jest zawarte krótkie wyjaśnienie kluczowych pojęć, ale nie są nimi ww. terminy. Uważam, że część słownikową można byłoby zamieścić na końcu rozprawy.

Mając na uwadze, że kategoriami kluczowymi w recenzowanej pracy jest operacjonalizacja działalności OBWE w poradzieckich konfliktach zbrojnych to stwierdzam, że struktura recenzowanej rozprawy na poziomie rozdziałów odzwierciedla słowa kluczowe rozprawy. Do celu głównego Autorka wyróżniła dodatkowo trzy cele szczegółowe, przy czym nie są one kompatybilne z rozdziałami rozprawy, a głównie z pierwszym rozdziałem teoretycznym. Wprowadza kategorię „cyklu konfliktu”, czyli czasu przed wystąpieniem działań zbrojnych, wybuchu konfliktu i jego trwania oraz okres po zakończeniu konfliktu. Warto dodać, że tylko jeden konflikt zbrojny – w Tadżykistanie skończył się porozumieniem pokojowym i miał szansę być badany pod kątem trzeciej fazy cyklu. W przypadku pozostałych konfliktów, nawet w przypadku Czeczenii trudno jest mówić o działalności operacyjnej OBWE po konflikcie, gdyż OBWE zostało z Rosji wyproszone.

Hipoteza badawcza rozprawy brzmi: „im większe zaangażowanie OBWE w regulację konfliktu zbrojnego za pośrednictwem zdolności operacyjnych użytych w ramach występującego etapu cyklu, tym większe szanse na doprowadzenie do rozwiązania konfliktu zbrojnego i/lub zapobieżenie jego ponownemu powstaniu” (s. 10). Stwierdzam, że hipoteza została sformułowana właściwie i pozwoliła na przeprowadzenie pogłębionej analizy procesu regulowania konfliktów zbrojnych za pomocą organizacji międzynarodowej – OBWE. Aby móc to zrobić dokładnie w rozprawie postawiono także pięć pytań badawczych (s. 10).

Aby przeprowadzić należyty proces badawczy Autorka posłużyła się paradygmatem liberalno-instytucjonalnym (s. 12), co pozwoliło na skrupulatny dobór treści i spojrzenie na możliwość rozwiązania konfliktów przez pryzmat działania struktury międzynarodowej, zarówno z jej osiągnięciami w zakresie budowania pokoju, jak i ograniczeniami instytucjonalnymi – złożonym procesem podejmowania decyzji, ograniczonym mandatem misji czy wreszcie biurokracją.

b. Ocenę zastosowanego piśmiennictwa w ramach rozprawy doktorskiej

Zgromadzony materiał badawczy należy uznać za wystarczający (bibliografia zajmuje ponad 27 stron (z 202 stron). Zabrakło mi kilku pozycji takich autorów jak Thomas de Waal, wybitny znawca konfliktów zbrojnych na obszarze poradzieckim, a szczególnie Górskiego Karabachu i książki pod jego redakcją pt. *Beyond the Frozen Conflict. Scenarios for Separatist Disputes of Eastern Europe* (2020), Agaty Włodkowskiej-Bagan i jej książki pt. *Rywalizacji mocarstw na obszarze poradzieckim* (2013), czy wreszcie mojej książki, która byłaby pomocna dla tej rozprawy pt. *Geopolityczne uwarunkowania konfliktów zbrojnych na obszarze*

poradzieckim (2013). Zabrakło mi także źródeł w języku rosyjskim, gdyż biorąc pod uwagę obszar geograficzny sięganie do oryginalnych dokumentów w języku rosyjskim byłoby wskazane. Autorka głównie korzystała z dokumentów wytworzonych w ramach KBWE/OBWE, ONZ, a także monografii i druków zwartych, artykułów i źródeł internetowych w języku polskim i angielskim.

c. Wskazanie oraz ocenę zastosowanych metod badawczych

Doktorantka umiejętnie zidentyfikowała i wykorzystała następujące metody badawcze, w tym szczególnie wielokrotne studium przypadku. Pokazała na przykładach konfliktów zbrojnych zdolności operacyjne OBWE. Metoda analizy systemowej pozwoliła jej na określenie operacji terenowych OBWE jako głównych elementów badania jako całości. Metoda śledzenia procesu była pomocna przy analizie przyczyn zachodzących mechanizmów. Mechanizmy te pozwoliły autorce wytłumaczyć zmiany stanów, kiedy dochodzi do zmiany postępowania OBWE. ChRL na Białorusi. Z kolei analiza instytucjonalno-prawnicza oraz krytyczna analiza literatury przedmiotu pozwoliły doktorantce na rozpoznanie formalnego aspektu działalności OBWE (w tym w szczególności na podstawie dokumentów). Warto dodać, że Autorka przeprowadziła część badań w centrum dokumentacji OBWE w Pradze, w ramach uczestnictwa w programie OBWE Researcher-in-Residence, dzięki wsparciu finansowemu Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego (wrzesień 2020 r. – luty 2021 oraz w październik 2021). pomogła jej przy omówieniu m.in. wystąpień Aleksandra Łukaszenki. Zaś z metody porównawczej Autorka skorzystała przy okazji pokazaniu różnic i podobieństw kultury strategicznej narodu białoruskiego i chińskiego.

d. Ocenę części rozprawy doktorskiej dotyczącej omówienia wyników własnych badań (wywody, argumentowanie, wnioskowanie)

Doktorantka wykazała się w pracy opanowaniem warsztatu naukowego. We wstępie przedstawiła założenia metodologiczne rozprawy a także przeanalizowała dostępną literaturę przedmiotu dotyczącą działalności OBWE kształtowaniu bezpieczeństwa europejskiego (s. 5), wskazując jednocześnie, że „zagadnienie zdolności operacyjnych OBWE nie zostało kompleksowo zbadane (s. 5).

Praca składa się z siedmiu rozdziałów, wstępu, zakończenia i bibliografii. W rozdziale pierwszym doktorantka scharakteryzowała metody, środki pokojowe i mechanizmy, którymi

dysponuje OBWE. Przy tej okazji wskazała trzy zdolności operacyjne tej organizacji, m.in. mediację, środki stabilizacyjne, regulacyjne oraz awaryjne. Zabrakło mi w tym rozdziale szczegółowego omówienia i krytycznej oceny procesu podejmowania decyzji jako jednego z czynników ograniczających działalność regulacyjną w zakresie konfliktów zbrojnych. Autorka dała tylko krótki opis, że „decyzje są podejmowane w drodze konsensusu, zgodnie z wolą państw uczestniczących” (s. 33). Nie zrobiła też statystyki wykorzystywania mechanizmu awaryjnego, co pokazałoby niewielkie możliwości instytucjonalno-prawne tej organizacji. Niewiele też miejsca poświęciła sposobowi powoływania misji OBWE, które z kolei stanowią najważniejszy element działalności organizacji, szczególnie na obszarze poradzieckim.

W kolejnych rozdziałach (II-VII) Autorka dokonała oceny zdolności operacyjnej OBWE w poszczególnych poradzieckich konfliktach zbrojnych. Do drugiego rozdziału, który miał dotyczyć konfliktu w Donbasie mam największe zastrzeżenia. We wstępie Autorka deklaruje, że zajmie się charakterystyką konfliktu zbrojnego w Donbasie (s. 16), tymczasem otrzymujemy szczegółowy opis wydarzeń w Ukrainie od 2013 r. związanej z aneksją Krymu, która nastąpiła w marcu 2014 r. Warto przypomnieć, że rosyjska agresja na Ukrainę rozpoczęła się od aneksji Krymu, ale w założeniach rosyjskich Krym pełnił inną funkcję a inną miał pełnić Donbas (a raczej jego część, czego doktorantka nie uwzględniła w swojej pracy). Natomiast samemu konfliktowi w Donbasie Autorka poświęciła kilka zdań, które zaczyna od zdania „doprowadzając następnie do eskalacji sytuacji w południowo-wschodnich obwodach Ukrainy na terytorium państwa ukraińskiego utworzono Doniecką Republikę Ludową i Ługańską Republikę Ludową (s. 38). Formalne proklamowanie ich niepodległości nastąpiło 12 maja 2014 r. – po uprzednio przeprowadzonym „referendum” w sprawie przyszłego statusu obwodu donieckiego i ługańskiego” (s. 39). Z powyższego opisu nie wiadomo, kto doprowadził do eskalacji i kto formalnie proklamował niepodległość tych quasi-republik. Następnie doktorantka wraca do tematu, czy można było uznać aneksję Krymu za agresję. W związku z tym uważam, że brakuje znacznej części charakterystyki konfliktu w Donbasie, w tym brakuje informacji o dwóch porozumieniach mińskich i procesie normandzkim (państwa w niego zaangażowane również były członkami OBWE - Francja, Niemcy, Rosja i Ukraina). To właśnie dzięki próbie włączenia Donbasu do Ukrainy na warunkach rosyjskich, Rosja chciała mieć wpływ na politykę zagraniczną i wewnętrzną państwa ukraińskiego. Konflikt w Donbasie miał – w założeniach rosyjskich – destabilizować całą Ukrainę. Dlatego też mandat misji OBWE miał obejmować większość terytorium państwa ukraińskiego, a nie tylko tereny przygraniczne Krymu lub Donbasu (do części kontrolowanej przez DNR i LNR misja nie miała dostępu). O

procesie mińskim dowiadujemy się później, kiedy Autorka pisze (s. 47), że „w czasie trwania konfliktu na Ukrainie, przy wsparciu OBWE podpisano trzy porozumienia: „Protokół Miński” (5 września 2014 r.), Memorandum of Understanding (19 września 2014 r.) oraz pakiet środków do realizacji porozumień mińskich – Pakiet Miński (12 lutego 2015 r.)”.

W rozdziale trzecim pracy zawarto charakterystykę działalności OBWE w konfliktach zbrojnych w Gruzji (o Osetię Południową, Abchazję oraz rosyjską agresję w sierpniu 2008 r.). ta część pracy jest ciekawym studium przypadku działalności stabilizacyjnej organizacji. Nie mogę się tylko zgodzić z tezą postawioną przez doktorantkę w zdaniu, że „dążenia do zachowania integralności państw poradzieckich były przyczyną zaangażowania Federacji Rosyjskiej w wojnie o Abchazję” (s. 56). Wręcz przeciwnie – Rosja korzystała i do dziś korzysta na nieuregulowanych granicach państw poradzieckich, a w przypadku Gruzji sama prowadzi tzw. politykę borderyzacji, czyli przesuwania granicy państwowej w głąb tego państwa, aby destabilizować politycznie państwo gruzińskie.

Od rozdziału IV-VII Autorka badała zależność pomiędzy działalnością operacyjną a regulowaniem poszczególnych konfliktów zbrojnych. Nadal używała określenia „stabilizacja konfliktu zbrojnego o Naddniestrze” (s. 77), z czym trudno mi się zgodzić, gdyż można stabilizować sytuację po konflikcie a nie sam konflikt. Można się natomiast zgodzić z doktorantką, że w przypadku Naddniestrza i Tadżykistanu misja OBWE wypełniła swoją misję (s. 95).

W zakończeniu Autorka zweryfikowała swoją hipotezę badawczą uznając, że została zweryfikowana częściowo pozytywnie, a częściowo negatywnie. Jej zdaniem pozytywnie została zweryfikowana w przypadku konfliktów w Gruzji, Naddniestrza, Czeczenii i Tadżykistanu, zaś negatywnie w przypadku Donbasu i Górskiego Karabachu. Trudno mi się zgodzić z regulacyjną rolą OBWE w odniesieniu do Czeczenii, gdyż to nie działalność OBWE, którą Rosja ograniczała do minimum, ale spacyfikowanie oporu zbrojnego Czeczenów, a także wprowadzona polityka czeczenizacji w większym stopniu doprowadziła do stabilizacji w Republice.

3. Ocenę czy rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego wraz z uzasadnieniem

Praca stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, a mianowicie ocenę operacyjnej działalności OBWE na przykładzie regulowania konfliktów zbrojnych na obszarze poradzieckim. Na podkreślenie zasługuje fakt dużej samodyscypliny i systematyzacji problemu

badawczego i nie uciekanie od tematu dysertacji, co często się zdarza przy tak obszernych tematach i materiałach źródłowych.

b. Dokładne informacje o ewentualnych błędach i lukach, które pojawiły się w ocenianej rozprawie doktorskiej

W pracy zabrakło mi większego – niż to zrobiła Autorka – powiązania braku możliwości rozwiązania poradzieckich konfliktów zbrojnych z sposobem podejmowania decyzji w ramach OBWE, a co się bezpośrednio wiązało od ponad 30 lat z polityką wykorzystywania przez Rosję tych konfliktów w jej polityce zagranicznej.

4. Formalna ocena rozprawy uwzględniające, między innymi:

a. Ocenę układu rozprawy doktorskiej, w tym informacje o jej poszczególnych częściach składowych

Układ rozprawy jest logiczny i pozwala realizować cel pracy. Praca liczy 202 strony i składa się z siedmiu rozdziałów, wstępu, zakończenia i bibliografii. Rozdziały zostały zbudowane w podobny sposób, co wynikało z założeń metodologicznych zarysowanych we wstępie. Rozdziały 2-7 przedstawiają charakterystykę danego konfliktu, czynniki zewnętrzne mające wpływ na proces regulacji oraz zastosowanych wobec danego przypadku zdolności operacyjnych OBWE. Ułatwia to czytanie rozprawy i pokazuje zdolności syntetyczne i systematyzujące doktorantki.

b. Dokładne informacje o ewentualnych nieprawidłowościach warsztatowych, które pojawiły się w ocenianej rozprawie doktorskiej

Warto byłoby wyeliminować potknięcia językowe przed ewentualną publikacją książkową dysertacji, np. we wstępie jest zapis J. Zięba a powinien być R. Zięba (s. 1).

5. Konkluzje

Podsumowując moją recenzję, potwierdzam, że analizowana dysertacja, ze względu na przedstawiony materiał badawczy, stanowi pracę wnoszącą istotny wkład poznawczy w obszarze oceny skuteczności działań pokojowych OBWE. Praca sprawnie łączy treść z tytułem, utrzymuje zgodność między celami pracy a hipotezą, a także wykazuje szczególną spójność z całą linią argumentacji wewnątrz tekstu. W rezultacie proces naukowy został przeprowadzony starannie, co potwierdza wnioski oraz potwierdza skuteczność rozwiązań hipotezy badawczej. Struktura pracy koresponduje zarówno z głównym celem, jak i konkretnymi celami szczegółowymi. W związku z tym, moim zdaniem, autorce udało się osiągnąć zamierzone cele badawcze dotyczące operacjonalizacji działań OBWE w kontekście obszaru poradzieckiego. Ponadto, dysertacja spełnia kryteria stawiane pracom doktorskim w zakresie metodologicznym i została napisana w przystępny sposób.

Stwierdzam, że przedłożona rozprawa Pani mgr Julii Kołodziejkiej **spełnia warunki** stawiane przez *Ustawę z dnia 4 marca 2003 roku O stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*, a tym samym **pozwala na dopuszczenie do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

Dr hab. Agnieszka Legucka

